

SPIS TREŚCI

Od autora	11
Bilans otwarcia	17

1

I. Ludność, jej dochód i ruchliwość	23
1. Dynamika demograficzna	23
2. Dochód narodowy. Rozwarstwienie społeczne i zasoby materialne	26
3. Migracje	28
II. Człowiek i cywilizacja	30
1. Zdrowie i brud	30
2. Lekarze i szpitale	33
3. Woda i mydło	36
4. Choroby i śmiertelność	41
5. Głód i śmierć głodowa	43
6. Kuchnia i pożywienie	45
7. Dom i mieszkanie	48
8. Oświetlenie miast i mieszkań	53
9. Stroje i ubiory	54
10. Alkoholizm	57
11. Dobroczynność	59
III. Stare i nowe środki podróżowania. Obieg informacji	61
1. Jakość i prędkość podróżowania. Epoka dyliżansów	61
2. Kolej żelazna	65
3. Rowery, samochody, tramwaje, samoloty	67
4. Żegluga rzeczna	70
5. Obieg informacji	71
IV. Stosunki społeczne	77
1. Chłopska wieś	78
2. Chłopska mentalność	80
3. Arystokracja, ziemianie	81
4. Drobna szlachta	85
5. Miasto	86

6. Nowe mieszczaństwo (burżuazja)	89
7. Robotnicy	91
8. Inteligencja	96
9. Inne warstwy miejskie	99
10. Miasteczko	100
V. Rodzina. Kobiety w życiu publicznym	104
1. Rodzina chłopska	105
2. Rodzina ziemiańska	107
3. Rodzina drobnomieszczańska i mieszczańska	109
4. Rodzina robotnicza	109
5. Rodzina żydowska	111
6. Kobiety w życiu publicznym	112
VI. Kultura religijna	117
1. Religijność ludu wiejskiego, robotników i warstw oświeconych	117
2. Wiedza religijna a wiara w demony i upiory	121
3. Cechy polskiej religijności	123
4. Duchowieństwo	126
VII. Kultura elit. Kultura popularna	128
1. Pierwsza połowa XIX w. Charakterystyka ogólna	128
2. Klasycyzm	132
3. Romantyzm	134
4. Druga połowa XIX wieku. Charakterystyka ogólna	135
5. Pozytywizm	140
6. Młoda Polska	141
7. Początki kultury popularnej (masowej)	145
VIII. Narody i stereotypy	149
1. Od szlacheckiego narodu Sarmatów do narodu Polaków	149
2. Drogi polskich chłopów do narodu Polaków	154
3. Język, religia i historia w służbie uświadomienia narodowego	160
4. Narody „kresowe”: litewski, łotewski, ukraiński, białoruski	163
5. Żydzi: od biblijnego ludu do nowoczesnego narodu. Asymilacja i syjonizm	165
6. Stereotypy narodowe	168

Lata 1795–1850 (1853)

I. Zabór pruski 1795–1850	175
1. Administracja i zarządzanie	175
2. Społeczeństwo i gospodarka	178
3. Szkolnictwo. Oświata	179
4. Po Tylży	180
5. Po kongresie wiedeńskim	181
6. Kościół katolicki	184
7. Uwłaszczenie. Pierwsi organiczni	184

II. Zabór austriacki (Galicja) 1795–1850	188
1. Administracja i zarządzanie	189
2. Społeczeństwo	190
3. Wojsko i policja	193
4. Galicja po kongresie wiedeńskim	194
5. Kościół katolicki	198
6. Aktywność literacka i kulturalna grekokatolików	200
7. Konkordat ze Stolicą Apostolską	201
III. Zabór rosyjski (Ziemie Zabrane) 1795–1850 (1853)	202
1. Środowisko geograficzne	203
2. Podział administracyjny. Służby cywilne i wojskowe	204
3. Szkolnictwo	205
4. Wojsko	207
5. Kościół rzymskokatolicki. Likwidacja Cerkwi unickiej w 1839 r.	208
6. Władza wobec społeczeństwa (stanowego)	210
7. Zmiany cywilizacyjne. Gospodarka	215
8. Życie polityczne. Powstanie 1831 r. Represje	215
IV. Legiony. Księstwo Warszawskie	221
1. Nowi właściciele Rzeczypospolitej i ich nowi poddani	221
2. Legiony Jana Henryka Dąbrowskiego	224
3. Księstwo Warszawskie	229
4. Europa i Polska w Wiedniu 1814–1815	247
V. Rzeczpospolita Krakowska 1815–1846	251
VI. Królestwo Polskie 1815–1850 (1853)	257
1. Państwo konstytucyjne	257
2. Życie polityczne (do 1830)	261
3. Nauka i oświata. Kościół	267
4. Rozwój cywilizacyjny. Gospodarka (do 1830)	268
5. Powstanie listopadowe	271
6. Po powstaniu. Epoka paskiewiczowska	280
7. Zmiany cywilizacyjne. Gospodarka	284
8. „Ugrupowania” polityczne. Klemensowczycy i modernizacja rolnictwa	285
VII. Wielka Emigracja i konspiracja w kraju. Rok 1846	288
1. Wielka Emigracja	288
2. Obóz księcia Adama Jerzego Czartoryskiego	291
3. Obóz Towarzystwa Demokratycznego Polskiego (TDP)	295
4. Gromady Ludu Polskiego w Anglii	297
5. Wizerunek emigranta	298
6. Emigracja a konspiracja w kraju	299
7. Rok 1846 i powstanie krakowskie	301
VIII. Wiosna Ludów 1848–1849	307
1. W zaborze pruskim	308
2. W Galicji	312
3. Konspiracja w Królestwie i na Litwie	315
4. Polacy w europejskiej Wiośnie Ludów	315
5. Wojna krymska i Polacy	317

Lata 1850 (1853)–1914

IX. Królestwo Polskie 1850 (1853)–1914	319
1. Geografia ludności (według wyznań, języków, narodowości)	319
2. Przed powstaniem styczniowym	323
3. Powstanie styczniowe	332
4. Po powstaniu. Polityka Rosji w Królestwie	341
5. Depolonizacja służb cywilnych. Korupcja	347
6. Polskie ugrupowania polityczne. Postawy Polaków	349
7. Rozwój cywilizacyjny. Gospodarka	363
8. Rewolucja 1905 r. i lata porewolucyjne 1908–1914	371
X. Zabór rosyjski (Ziemie Zabrane) 1850 (1853)–1914	385
1. Geografia ludności (według wyznań, języków, narodowości)	385
2. Od wojny krymskiej do powstania styczniowego. Powstanie styczniowe	392
3. Represje po powstaniu	400
4. Służby cywilne i ich depolonizacja. Ziemstwa i samorządy miejskie	405
5. Rozwój cywilizacyjny. Gospodarka	409
6. Lata rewolucyjne 1905–1907 i porewolucyjne	416
7. Postawy Polaków. Życie polityczne	422
8. Nowi (starzy) sąsiedzi: Litwini, Łotysze, Ukraińcy, Białorusini, Żydzi	425
XI. Zabór pruski 1850–1914	435
1. Geografia ludności (według wyznań, języków, narodowości)	435
2. Ustrój	445
3. Polacy w polityce i w Kole Polskim	446
4. Era Bismarcka. Berlin wobec prowincji polskich i Polaków	450
5. Era Capriviego	456
6. Wojna polsko-niemiecka o język i ziemię. Ciąg dalszy	459
7. Rozwój cywilizacyjny. Gospodarka	465
8. U źródeł nowoczesnego społeczeństwa. Polskie stowarzyszenia	470
9. Mentalność	474
XII. Zabór austriacki (Galicja) 1850–1914	477
1. Geografia ludności (według wyznań, języków, narodowości)	477
2. Po Wiośnie Ludów. Przed autonomią	488
3. Narodziny nowej Austrii. Autonomia Galicji i jej trudne początki	491
4. Ustrój autonomicznej Galicji	494
5. Rada Państwa i Polacy. Koło Polskie	496
6. Kultura polityczna i prawna	499
7. Administracja, samorządy i prawa polityczne	501
8. Rozwój cywilizacyjny. Gospodarka	505
9. Oświata i nauka. Polskie instytucje kulturalne	512
10. Stronnictwa polityczne: polskie, ukraińskie, żydowskie (programy, przywódcy, organizacja)	517
11. Życie polityczne w XX w.	527
XIII. Emigracja zarobkowa	532
XIV. Polskie pogranicza dawnej Rzeczypospolitej	539
1. Górny Śląsk	540
2. Dolny Śląsk	551

3. Śląsk Cieszyński	553
4. Spisz i Orawa	560
5. Mazury	564
6. Podsumowanie	568
 XV. Pierwsza wojna światowa i wskrzeszenie Rzeczypospolitej Polskiej	569
1. Sprawa polska	569
2. Rok 1914	571
3. Rok 1915	575
4. Rok 1916	577
5. Akt 5 XI 1916 i proklamacja Królestwa Polskiego	579
6. Lata 1917–1918	580
7. Wyłanianie się Rzeczypospolitej Polskiej	589
 Bilans zamknięcia	595
 Bibliografia	607
Indeks osób	623
Indeks nazw geograficznych i administracyjnych	640
Indeks rzeczowy	654
Spis ilustracji	666
Spis map	670
Spis tabel	670
Wykaz skrótów	670

SPIS ILUSTRACJI

1. Rycina według ostatniego portretu króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, malowanego przez E. L. Vigée-Lebrun, 1797, miedzioryt Cignoziego; źródło: zbiory prywatne — s. 17.
2. *Poranek w Ostrowcu, czyli zbieranie się na jarmark*, litografia J. F. Piwarskiego; źródło: zbiory prywatne — s. 23.
3. *Przyjazd na święta*, K. Pillati; źródło: „Tygodnik Ilustrowany” 1885 — s. 29.
4. „*Uzdrowotnienie*” kanalizacyjne, rysunek satyryczny F. Kostrzewskiego; źródło: „Tygodnik Ilustrowany” 1889 — s. 30.
5. Zakład kąpielowy doktora A. Ciaglińskiego w Warszawie, wewnątrz sali hydropatycznej, drzeworyt E. Gorazdowskiego według rysunku E. Andriollego z 1897 r.; źródło: zbiory prywatne — s. 33.
6. Maszyna pralnicza Towarzystwa Akcyjnego John; źródło: „Życie Polskie” 1914 — s. 33.
7. Reklama mydła; źródło: „Życie Polskie” 1914 — s. 37.
8. Wieża ciśień w Kulparkowie w okolicach Lwowa; źródło: „Moderne Illustrierte Zeitung” 1913 — s. 40.
9. Roboty kanalizacyjne na ul. Marszałkowskiej w Warszawie, 1888 r., akwarela J. Pankiewicza; źródło: *Warszawa wczoraj, dziś, jutro*, Warszawa 1938 — s. 41.
10. Maszyna do produkcji kasz, drzeworyt; źródło: *Encyklopedia rolnicza*, Warszawa 1895 — s. 47.
11. „Jakże się sąsiadowi spało?”, rysunek satyryczny F. Kostrzewskiego; źródło: „Tygodnik Ilustrowany” 1858 — s. 49.
12. Maszyna do szycia Manufaktury Kompanii Singer; źródło: *Podręcznik do oryginalnej Singera maszyny do szycia* (instrukcja obsługi) — s. 50.
13. Typ domów z podcieniami w Goraju, pow. zamojski, woj. lubelskie; źródło: „Wieś i Miasteczko”, Warszawa 1916 — s. 51.
14. Latarnia gazowa; źródło: „Bluszcz” 1870 — s. 54.
15. Lichtarz z ekranikiem osłaniającym blask świecy; źródło: „Bluszcz” 1870 — s. 54.
16. Moda paryska z 1839 r., staloryt z epoki; źródło: zbiory prywatne — s. 55.
17. Automobil przed dworcem w Krakowie, ok. 1910 r.; fotografia I. Krygiera; źródło: zbiory prywatne — s. 61.
18. Poleski trakt; źródło: „Wieś Ilustrowana” 1913 — s. 64.
19. Dworzec w Siedlcach. Otwarcie drogi żelaznej warszawsko-terespolskiej; drzeworyt E. Gorazdowskiego według rysunku A. Kozarskiego; źródło: archiwum Wydawnictwa Literackiego — s. 66.
20. Tramwaj firmy Siemens-Schuckert z 1908 r.; źródło: zbiory prywatne — s. 69.
21. Słuchawka telefoniczna; źródło: *Historia XIX stulecia*, 1907 — s. 72.
22. Pierwszy znaczek wydany przez władze autonomiczne Królestwa, 1860 r.; źródło: zbiory prywatne — s. 73.

23. Migawka fotograficzna; źródło: *Historia XIX stulecia*, 1907 — s. 75.
24. Telegraf wskazówkowy Siemens i Halskiego; źródło: *Historia XIX stulecia*, 1907 — s. 75.
25. Drzeworytnicza winieta „Tygodnika Ilustrowanego”, drzeworyt sztorcowy M. Różańskiego; źródło: zbiory prywatne — s. 76.
26. Reklama cukierni Jana Michalika w galicyjskim czasopiśmie „Liberum Veto”, druk typograficzny; źródło: „Liberum Veto” 1903 — s. 76.
27. *Wystawa kolorowych skarpetek w Ogrodzie Saskim*, rysunek F. Kostrzewskiego; źródło: „Tygodnik Ilustrowany” 1902 — s. 77.
28. Dwór drewniany uboższej szlachty ziemiańskiej w Zabłociu, okolice Wilna, fotografia J. Bułhaka; źródło: *Polska w krajobrazie i zabytkach*, Warszawa 1930 — s. 85.
29. Pogrzeb rabina Eliasza Haima Maisela, przemysłowca, który zatrudniał robotników tracących pracę wskutek mechanizacji przemysłu tekstylnego, Łódź 1912 r.; źródło: *Image before my eyes*, New York 1977 — s. 90.
30. Zespół redakcyjny tygodnika „Kłosy”, na zdjęciu: Salomon Lewental, Antoni Pietkiewicz (Adam Pług), Fryderyk Henryk Lewestam (Batornicki), Kazimierz Władysław Wójcicki, Henryk Strouve, Edward Lubowski, Stanisław Krzemiński, Marcin Olszyński; źródło: zbiory Muzeum Narodowego w Warszawie — s. 98.
31. Rodzina polska, 1879 r., drzeworyt sztorcowy (fragment), rytował J. Holewiński według rysunku M. E. Andriollego; źródło: „Kłosy” 1879 — s. 104.
32. Wielka Sobota na wsi Królestwa Kongresowego, ok. 1910 r., fotografia; źródło: „Wieś Ilustrowana” 1912 — s. 117.
33. *Pomnik Przeszłości i Przyszłości*, projekt dla parku w Puławach, akwaforta J. P. Norblina; źródło: *Norblin*, 1911 — s. 128.
34. Klasycystyczny pałac w Czerepaszyńcach na Podolu, XVIII/XIX w., projekt J. Kubickiego; źródło: „Wieś Ilustrowana” 1913 — s. 133.
35. Teatr Miejski we Lwowie, projekt Z. Gorgolewskiego; źródło: „Moderne Illustrierte Zeitung”, Wiedeń-Berlin, 1913 — s. 139.
36. B. Biegas, *Baudelaire*, rzeźba, gips, przed 1906 r.; źródło: *Sculpteur et peintre*, 1906 — s. 141.
37. S. Wyspiański, motyw kwiatowy; źródło: „Życie” 1898 — s. 142.
38. Secesyjna kamienica przy ul. Służewskiej 3 w Warszawie, projekt M. Tołwińskiego i H. Stifelmana, 1903–1905, nie zachowana; źródło: „Przegląd Techniczny” 1905 — s. 142.
39. J. Mehoffer, witraż w katedrze fryburskiej; źródło: „Sztuka Polska” 1904 — s. 143.
40. Willa „Pod Jedłami”, projekt S. Witkiewicza; źródło: „Moderne Illustrierte Zeitung”, Wiedeń-Berlin 1913 — s. 143.
41. X. Dunikowski, *Kobieta brzemenna*, 1906 r., rzeźba; źródło: zbiory Królikarni w Warszawie — s. 144.
42. J. Malczewski, *Aniele, pójdę za tobą*, 1901 r.; źródło: zbiory Muzeum Narodowego w Warszawie — s. 144.
43. Kinematograf kieszonkowy H. Gaumonta; źródło: „Tygodnik Ilustrowany” 1901 — s. 146.
44. Młodzież gimnazjalna z Bochni przy pracach niwelacyjnych podczas zakładania parku jordanowskiego; źródło: „Moderne Illustrierte Zeitung”, Wiedeń-Berlin 1913 — s. 148.
45. Okrężne w Sandomierskiem, rycina z pierwszej połowy XIX w.; źródło: zbiory prywatne — s. 149.
46. Kopiec Unii Polsko-Litewskiej we Lwowie, pocztówka; źródło: zbiory prywatne — s. 159.
47. A. Grottger, cykl *Lithuania*; źródło: Muzeum Narodowe w Krakowie, Kraków 1923 — s. 162.
48. Pocztówka wydana w 1916 r. na pamiątkę pochodu z okazji rocznicy 3 maja; źródło: zbiory Żydowskiego Instytutu Historycznego — s. 172.

49. Gospodarz z okolic Kórniku i mieszcza poznańska, rycina według akwaforty K.W. Kielisińskiego z pierwszej połowy XIX w.; źródło: zbiory prywatne — s. 175.
50. Biblioteka Raczyńskich, fotografia z początku XX w.; źródło: *Posen in Bilde*, Poznań 1911 — s. 186.
51. Jasło od wschodu, 1846 r., litografia P. Pillera według rysunku M. B. Stęczyńskiego; źródło: *Okolice Galicji*, 1847 — s. 188.
52. Dworek w Zaosiu — domniemane miejsce urodzenia A. Mickiewicza, litografia według rysunku N. Ordy; źródło: zbiory prywatne — s. 202.
53. Liceum Krzemienieckie na fotografii z początku XX w.; źródło: *Obrazy z dziejów Polski* — s. 220.
54. J. H. Dąbrowski odbiera w Rzymie sztandar zdobyty na Turkach przez Jana III Sobieskiego, miedzioryt M. A. Corsiego według rysunku Pieracciniego; źródło: *Śpiewy historyczne* J. U. Niemcewicza, 1824 — s. 221.
55. Spotkanie Napoleona i Aleksandra I na Niemnie, rycina Endlera; źródło: zbiory prywatne — s. 233.
56. Napoleon nadaje konstytucję, litografia według obrazu M. Bacciarellego (fragment), 1809 r.; źródło: zbiory prywatne — s. 234.
57. Wprowadzenie profana do loży masońskiej, akwaforta wzorowana na angielskim miedziorycie z połowy XVIII w.; źródło: zbiory prywatne — s. 241.
58. Znaki masońskie; źródło: *Dzieje powstania listopadowego*, 1907 — s. 242.
59. *Zajęcie odwachu głównego i zawieszenie Orła*, Rynek Główny w Krakowie, miedzioryt z ok. 1841 r.; źródło: zbiory prywatne — s. 251.
60. Fortyfikacje miejskie w Krakowie przekształcone w połowie XIX w. w bazar towarowy, fotografia J. Krygiera z około 1870 r.; źródło: zbiory prywatne — s. 254.
61. „Miesięcznik Artystyczny. Organ Towarzystwa Ochrony Piękności Krakowa i Okolicy” 1914, periodyk poświęcony ochronie zabytków Galicji — s. 255.
62. Budowa kopca Kościuszki, 1820 r., miedzioryt według rysunku M. Stachowicza, 1822 r.; źródło: zbiory prywatne — s. 256.
63. Widok Łodzi, pierwsza połowa XIX w., drzeworyt K. Krzyżanowskiego; źródło: archiwum Wydawnictwa Literackiego — s. 257.
64. Wizyta cara Aleksandra I w Warszawie, w tle łuk triumfalny, rycina z epoki; źródło: zbiory prywatne — s. 262.
65. Banknot z 1831 r.; źródło: *Dzieje powstania listopadowego*, 1907 — s. 269.
66. Początek powstania listopadowego. Zgromadzenie podchorążych pod pomnikiem Jana III Sobieskiego na moście w Łazienkach 29 XI 1830, rytowane przez Dietricha według rysunku J. F. Piwarskiego; źródło: odbitka wtórna z drugiej połowy XIX w., zbiory prywatne — s. 272.
67. *Powitanie emigrantów polskich na wsi francuskiej*, litografia według rysunku H. Ballangégo; źródło: archiwum Wydawnictwa Literackiego — s. 288.
68. Targ polski w Hotelu Lambert, rycina Lemerciera według rysunku J. N. Lewickiego, ok. 1840 r.; źródło: zbiory prywatne — s. 292.
69. Barykada we Wrocławiu w okresie Wiosny Ludów; ilustracja z epoki, reprofotografia; źródło: zbiory prywatne — s. 307.
70. Typowy rynek miasteczka w Królestwie Kongresowym, Brześć Kujawski, ok. 1910 r., fotografia; źródło: „Wies i Miasteczko” 1916 — s. 319.
71. Epizod z powstania styczniowego, 7 III 1863, rysunek tuszem W. Eliasza-Radzikowskiego; źródło: zbiory prywatne — s. 332.
72. Kolonia zesłańców, tzw. katorga nerczyńska na Syberii, fotografia z epoki; źródło: *Rok 1863*, Poznań 1913 — s. 342.
73. Szyldy dwujęzyczne w Warszawie, ok. 1900 r., fotografia; źródło: Muzeum Historyczne m. Warszawy — s. 346.
74. Uroczystości odsłonięcia pomnika A. Mickiewicza 24 XII 1898, fotografia A. Karoli; źródło: „Tygodnik Ilustrowany” 1899 — s. 351.
75. Wizyta Mikołaja II w Warszawie, 1897 r., fotografia zakładu „Jan Mieczkowski”; źródło: zbiory Muzeum Narodowego w Warszawie — s. 362.

76. Wnętrze domu towarowego Bogusława Hersego, skład dywanów, fotografia z początku XX w.; źródło: „Wieś Ilustrowana” 1912 — s. 366.
77. Pług motorowy systemu Wendeler-Dohrn, ok. 1910 r.; źródło: „Wieś Ilustrowana” 1912 — s. 369.
78. Wezwanie do strajku powszechnego w „Czerwonym Sztandarze”, 1905 r.; źródło: zbiory prywatne — s. 373.
79. Podole, początek XX w., fotografia; źródło: „Wieś i Miasteczko” 1916 — s. 374.
80. Szpital powstańczy na zamku w Wodce/Wólce (?) na Litwie, 1863 r., ilustracja zamieszczona na pierwszej stronie „Le Monde Illustré” 1863; źródło: zbiory prywatne — s. 397.
81. Inscenizacja *Warszawianki* S. Wyspiańskiego w teatrze wileńskim, dokonana przez F. Ruszczyca w 1913 r.; źródło: „Wieś Ilustrowana” 1913 — s. 417.
82. Ofiary pogromu w Białymstoku, 1906 r. (70 zabitych i około 80 rannych); źródło: „Świat” 1906 — s. 434.
83. Pałac cesarski w Poznaniu, fotografia; źródło: *Posen in Bilde*, Poznań 1911 — s. 435.
84. Długie Pobrzeże w Gdańsku, początek XX w.; źródło: pocztówka, zbiory prywatne — s. 440.
85. Dzieci z Wrześni; źródło: pocztówka, zbiory prywatne — s. 460.
86. Pomnik Adama Mickiewicza w Poznaniu; źródło: „Tygodnik Ilustrowany” 1899 — s. 471.
87. Pomnik Mieszka I i Bolesława Chrobrego w Złotej Kaplicy w katedrze poznańskiej, fotografia z ok. 1911 r.; źródło: *Posen in Bilde*, Poznań 1911 — s. 476.
88. Skalat w Galicji na początku XX w., fotografia; źródło: „Wieś i Miasteczko” 1916 — s. 477.
89. Scena na rynku w Sądowej Wiszni, ok. 1910 r., fotografia; źródło: zbiory Żydowskiego Instytutu Historycznego — s. 485.
90. Zakłady gorzelnicze i fabryka likierów J. A. Baczewskiego, rycina z początku XX w.; źródło: zbiory prywatne — s. 509.
91. Sala Matejkowska Muzeum Narodowego w Krakowie, fotografia; źródło: „Moderne Illustrierte Zeitung”, Wiedeń-Berlin 1913 — s. 516.
92. Demonstracja antywojenna na Rynku Głównym w Krakowie, 1916 r., fotografia I. Krygiera; źródło: zbiory prywatne — s. 531.
93. Reklama biura podróży w „Liberum Veto”; źródło: „Liberum Veto” 1903 — s. 532.
94. Widok Katowic, ok. 1830 r., reprofotografia ryciny z epoki; źródło: zbiory prywatne — s. 539.
95. Dziedziniec Pawilonu Czterech Kopuł (w głębi Hala Stulecia), Wrocław, projekt H. Poelzinga; źródło: „Schlesien” 1912–1913 — s. 551.
96. „Jeszcze Polska nie zginęła / Wiwat plemię Lasze! / Słuszną sprawą górę wzięła / Morskie Oko nasze!”, pocztówka z rysunkiem W. Eliasza-Radzikowskiego; źródło: zbiory prywatne — s. 562.
97. Bombardowanie Warszawy przez niemiecki balon sterowany — Zeppelin, 1914 r., fotografia; źródło: „Świat” 1914 — s. 569.
98. Józef Piłsudski odbiera raport skauta w czasie wkraczania do Kielc 12 VIII 1914; źródło: *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej*, 1928 — s. 572.
99. Pamiątkowe zdjęcie z frontu wołyńskiego wykonane latem 1916 r. Od lewej: Leon Wyczółkowski, Józef Piłsudski, z prawej przy stole m. in. podpułkownik Bolesław Roja; źródło: *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej* — s. 578.
100. Generał Józef Haller składa przysięgę wierności na sztandar; źródło: *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej* — s. 586.
101. Fragment Kalisza zniszczonego przez Niemców, fotografia; źródło: *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej* — s. 594.
102. Manifest Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej z 7 XI 1918; źródło: *Polska w latach wojny światowej w kraju i na obczyźnie*, 1930 — s. 595.

SPIS MAP

1. Zmiany terytorialne w związku z rozbiorami Rzeczypospolitej Polskiej; przedruk za: *Atlas historyczny świata*, Wrocław-Warszawa 1986, s. 93 — s. 18.
2. Działania formacji polskich we Włoszech 1801–1807; przedruk za: *Zarys dziejów wojskowości polskiej do roku 1864*, red. J. Sikorski, Warszawa 1965–1966, t. II, s. 296–297 — s. 227.
3. Księstwo Warszawskie; przedruk za: *Atlas historyczny świata*, s. 98 — s. 231.
4. Królestwo Polskie w okresie powstania listopadowego; przedruk za: *Powstanie listopadowe 1830–1831. Dzieje wewnętrzne. Militaria. Epoka wobec powstania*, red. W. Zajewski, Warszawa 1990, s. 364 — s. 277.
5. II Brygada Legionów w Karpatach; przedruk za: M. Klimecki, W. Klimczak, *Legiony polskie*, Warszawa 1990 — s. 573.

SPIS TABEL

1. Rozbiory Polski — powierzchnia i ludność (szacunkowo) — s. 19.
2. Ludność Polski i niektórych państw europejskich w latach 1880–1910 — s. 24.
3. Terytorium, ludność i gęstość zaludnienia ziem polskich pod zaborem w 1910 r. — s. 24.
4. Ruch naturalny w niektórych krajach europejskich w latach 1876–1913 — s. 25.
5. Struktura zatrudnienia ludności w latach 1897–1907 — s. 28.
6. Polscy twórcy pierwszej połowy XIX w. — s. 129.
7. Polscy twórcy drugiej połowy XIX w. — s. 136.
8. Skład wyznaniowy ludności w guberniach Królestwa Polskiego na podstawie spisu powszechnego z 1897 r. (w procentach) — s. 320.
9. Zmiany w powierzchni majątków prywatnych rosyjskich i polskich w latach 1866–1893 (w dziesięcinach) — s. 404.
10. Struktura wyznaniowa samorządu miejskiego guberni litewskich w 1899 r. — s. 408.
11. Ludność Wielkiego Księstwa Poznańskiego i Pomorza Gdańskiego według wyznania w latach 1871–1910 — s. 436.
12. Ludność miast i wsi zaboru pruskiego według języka w 1910 r. — s. 437.
13. Ludność Galicji według języka i wyznania w latach 1880–1910 — s. 480.
14. Ludność polskojęzyczna powiatów Górnego Śląska w latach 1861–1910 — s. 542.
15. Polacy, Czesi i Niemcy na Śląsku Cieszyńskim w 1900 i 1910 r. — s. 557.
16. Ludność powiatów Rejencji Olsztyńskiej według języka i wyznania w 1910 r. — s. 566.
17. Powołani do wojska i zmobilizowani na obszarze Polski w latach 1914–1918 — s. 593.
18. Przyrost naturalny i rzeczywisty ludności Polski w latach 1914–1918 — s. 594.
19. Uczeń odkrywcy i wynalazcy XIX w. (według dat odkryć i wynalazków) — s. 601.
20. Pieniądze i miary — s. 604.

WYKAZ SKRÓTÓW

AK	— Armia Krajowa
BCh	— Bataliony Chłopskie
BH	— Bank Handlowy w Warszawie
CKN	— Centralny Komitet Narodowy
CTG	— Centralne Towarzystwo Gospodarcze
Endecja	— Narodowa Demokracja
KBK	— Książęco-Biskupi Komitet